

Biblioteka

IN

Urednik izdanja

Tea Jovanović

Naslov originala

Ronald H. Balson

ELI'S PROMISE

Copyright © 2020 by Ronald H. Balson

Published by arrangement with St. Martin's Publishing Group.

All rights reserved

Copyright © ovog izdanja *Dereta*, 2021

Ronald H. Balson

ELIJEVO OBEĆANJE

Prevod sa engleskog

Danko Ješić

 dereta

Za Moniku

Održao sam obećanje.

*Onaj ko se ne suprotstavi zlu, zapoveda
mu da bude izvršeno.*

Leonardo da Vinci

PRVI DEO

1.

Srednja Nemačka

1945.

Tokom poslednjih nedelja Drugog svetskog rata, dok su se nemačke snage povlačile na sve manje bezbedne položaje nedaleko od Berlina, nacistički koncentracioni logori ostali su na njihovim obodima, i sad su, nekad prilično oštećeni, stajali ranjivi na putu savezničkog napredovanja. Nemačka visoka komanda znala je da će oslobađanje tih logora uskoro uslediti, ali uporno je odbijala da oslobodi jevrejske zatvorenike. Nameravali su da dovrše sprovođenje konačnog rešenja jevrejskog pitanja. Radi toga je rajhsfirer Hajnrih Himler naredio SS jedinicama da prebace Jevreje iz logora u okruženju na lokacije u Nemačkoj.

Neposredno pred napuštanje tih logora SS čuvari okupili su sve zatvorenike koji su se tu zatekli i poterali ih dublje u nemačku teritoriju, što je kasnije nazvano marš smrti. Desetine hiljada muškaraca, žena i dece, slabih od

bolesti i neuhranjenosti, moralo je da hoda kilometrima, mučeno zimom, do ostalih logora u unutrašnjosti Nemačke. Buhenvald je bio najveći od tih logora.

Osmog aprila 1945, otprilike u podne, hitna poruka stigla je od pokreta otpora u logoru. Bila je poslata Morzeovom azbukom i ponovljena nekoliko puta na engleskom, nemačkom i ruskom.

„Saveznicima. Armiji generala Patona. Ovde koncentracioni logor Buhenvald. SOS. Potrebna nam je pomoć. Žele da nas evakuišu. SS želi da nas uništi.“

Odgovor je brzo stigao. „KL Bu. Izdržite. Hitamo vam u pomoć. Štab Treće armije.“

Šesta oklopna divizija, ponosno nazvana Superšesta, bila je prva divizija Patonove Treće armije koja je stigla do Buhenvalda. Vojnici su ušli u veliki kompleks na glavnu kapiju i bili su zaprepašćeni kad su zatekli logoraše, ali ne i čuvere. Brzo su otkrili da su SS jedinice odvele neke zarobljenike na sever. Ostali čuvari su se razbežali i raštrkali po šumi kao pacovi koji beže s broda koji tone. Za njima je ostalo na hiljade napuštenih zatvorenika bez hrane i s vrlo malo vode. Neki su pronašli odeću. Neki nisu. Neki su bili suviše slabi da rade išta drugo do da se oslanjaju o zid, sede na tlu ili leže na daskama koje su im služile umesto kreveta. Neki su bili kao utvare. Duhovi i kosturi.

Izbezumljeni vojnici sa šlemovima čiji su remeni slobodno visili, u delimično raskopčanim bluzama, s pantalonama nabranih nogavica iznad kožnih čizama, videli su prizor ljudske izmučenosti koji će ih pratiti do kraja života. Ti ljudi nisu bili slabići. Bili su ratni veterani. Iskricali su

se na obalu Normandije, obezbedili mostobran na Seni, prešli hiljadu kilometara kroz Francusku i šestog decembra stigli do nemačke granice. Bili su čvrsti i samouvereni ljudi. Ali nisu bili spremni za to što su videli.

2.

Buhensvald, Nemačka

11. april 1945.

Desetar Rajli je progutao knedlu i tiho rekao: „Bože, kapetane, ovi ljudi...” Začutio je. Nije mogao da pronađe prave reči.

Vojnici Četvrtog voda ušli su u jednu dugu drvenu zgradu, sagrađenu kao štalu za osamdeset konja, a kasnije preuređenu za smeštaj 1.200 zarobljenika na pet nivoa drvenih polica koje su nazivali kreveti. Bez grejanja, bez vode, bez toaleta. Zarobljenici, suviše slabi da bi ustali, ležali su na daskama i gledali vojnike. S mukom su podizali glave. Smešili su se i klimali glavama. Mnogi su izražavali zahvalnost na jezicima koje vojnici nisu razumeli.

Ljudi iz Četvrtog voda bili su iskusni vojnici. Borili su se protiv Nemaca i pobedili ih u Ardenskoj ofanzivi. Bili su Patonovi ljudi. Pobeđivali su u odlučujućim bitkama na evropskom frontu. Samo ih pitajte, reći će vam. Ali dok su stajali u tim smrdljivim zgradama u Buhensvaldu,

među mrtvima i umirućima, klecala su im kolena. Mnogi su morali da povrate.

„Dobro, momci“, viknuo je kapetan, „hajde da izvedemo ove ljude odavde. Vilijamse, one koji mogu da hodaju, odvedi do voza. One koji ne mogu, podignite na nosila i odnesite do bolničkih kamiona. Brzo!“ Svom ađutantu je tiho rekao: „Prvo povedite one najjače. Neki od ovih jasnika su više mrtvi nego živi. Neće preživeti.“

Jedan muškarac, tek hrpa kostiju povezana tankom kožom, ležao je s dvojicom drugih na krevetu na trećem nivou. Ispružio je ruku i uhvatio Rajlijevu bluzu. „Polako, druškane“, kazao je Rajli. „Samo polako. Pomoći ćemo ti, obećavam. Sve ćemo vas izvesti odavde.“

Taj čovek je odmahnuo glavom i izgovorio nešto što Rajli nije razumeo. „Ne brini, prijatelju“, kazao je Rajli tapšući ga po koščatoj ruci koja je još čvrsto stezala njegovu bluzu. „Izvešćemo vas vrlo brzo, obećavam.“

Zarobljenik je skupio svu snagu i rekao: „*Nein, nein*“, a onda nekoliko nerazumljivih rečenica. Suze su mu potekle iz upalih očiju, a telo mu se treslo od oćajanja. „Kape-tane“, rekao je Rajli, „ovaj momak pokušava da mi kaže nešto prilično važno, ali ne znam šta govori. Mislim da prića švapski.“

Kapetan je mahnuo jednom visokom vojniku na drugom kraju zgrade. „Stajneru, šta ovaj čovek govori?“

Desetar Stajner je prišao i saslušao zatvorenikove molbe. Klimnuo je glavom. „Ne bih rekao da govori nemački, kapetane. Možda je jidiš. Slični su. Mislim da kaže da se zove Eli. Kaže da moramo pronaći Isaka. To mu je sin.“

Kaže da je Isak u dečjoj zgradi. Kaže da u toj zgradi ima hiljadu dece.“

„Hiljadu dece. Sunce ti poljubim, gde su ta deca? Koja je to zgrada?“

„Kaže Blok osam.“

Kapetan je stajao na vratima i pogledao veliki kompleks. „Đavo me ubio ako znam koja zgrada je Blok osam. Može li da nam pokaže?“

„Mislim da ne može da ustane.“

Kapetan je klimnuo glavom i počeo da se udaljava kad je Eli ponovo progovorio. Stajner je preveo. „Kaže da može da nas odvede tamo, kapetane. Samo mu je potrebno malo pomoći.“

Kapetan je uzdahnuo. „Ne znam koliko možemo da mu pomognemo. Jedva je živ.“

„Isak, Isak“, plakao je taj čovek. „*Meyn zun.*“

Rajli je pogledao Elija, očaj na njegovom licu i rekao: „Kapetane, ja ću ga poneti. Dobro je on. Mora da pronađe sina. Ja ću ga odvesti. Nosiću ga ako budem morao. Može da nas odvede do Isaka i ostale dece.“

Eli je shvatio o čemu se govori i nasmešio se. Rajli ga je podigao s kreveta svestan da je taj čovek lakši od ranca s opremom. Pomogao mu je da stane na noge. Pridržavajući Elija, polako je krenuo, ali se naglo zaustavio. „Bože, on nema cipele. Ima samo krpe obmotane oko nogu. Da li neko vidi neke cipele?“

Eli je pogledao u svoja stopala i odmahnuo rukom. „*Nein, nein, nein.*“ Odlučno je pokazao na vrata. „Isak“, rekao je. „*Der kinder.*“ Kapetan je klimnuo glavom. „Dobro, Rajli, odvedi ga. Pronađi tu decu.“ Desetar je skinuo

svoju bluzu, prebacio je preko Elijevih ramena i izveo ga iz zgrade.

Drugi vojnici iz Superšeste okupili su se kod Bloka osam i počeli da se brinu o deci. Bilo ih je svih veličina i uzrasta. Neka su imala svega šest godina. Neka deca su bila podeljena u grupe za transport. Elijeve oči skenirale su na stotine dece. Njegov strah je bio primetan. Kakvi su izgledi da pronađe svog sina? Ima tako mnogo dece. Jedan dečak od deset-jedanaest godina dotrčao je do njega. „*Papa! Papa!*“ Eli je pao na kolena i dečak mu je potrčao u zagrljaj. Rajli je gledao kako se njih dvojica grle i tom okorelom vojniku potekle su suze.

„*Dodite, Eli i Isače*“, rekao je Rajli saginjući se. „*Moramo da vas izvedemo iz ovog hladnog, blatnjavog logora i odvedemo kod lekara.*“

Rajli je rukom dao znak da neko donese nosila i dva bolničara su brzo stigla. Jedan je potapšao Isaka po glavi i rekao: „*Ti idi sa ostalom decom, mališa. Mi ćemo ti poneći čaleta.*“ Ali Isak nije hteo da ostavi oca.

Rajli je spustio ruku na bolničarevo rame. „*Martine, koliko ove dece još ima roditelje? Ovaj dečak mora da ostane sa ocem. Hajde da napravimo izuzetak.*“

Martin je povukao Rajlija u stranu i prošaputao: „*Njegov otac je u lošem stanju. Verovatno neće preživeti. Mnogi od njih neće preživeti.*“

„*To je dodatni razlog da dopustimo sinu da ostane s njim*“, odgovorio je Rajli.

Bolničar je slegnuo ramenima i spustio Elija na nosila. Eli je pogledao u Rajlija i promuklim šapatom kroz ispucale usne rekao: „*A dank, a sheynem dank.*“ Dva bolničara

RONALD H. BALSON

su odnela Elija i malog Isaka prema nizu kamiona s belim ceradama i švajcarskim registarskim tablicama sa oznakama Crvenog krsta. Rajli se nasmešio i pridružio ostalim vojnicima.

3.

*Rems, Francuska
maj 1945.*

Sedmog maja 1945, u dva i četrdeset jedan po srednjoevropskom vremenu, general-pukovnik Alfred Jodl seo je na jednu drvenu stolicu u jednoj školskoj zgradi izgrađenoj od crvene cigle i potpisao se na dokument ispisani na dve strane. Zastao je na tren, podigao pogled i dodao taj dokument preko stola generalu Volteru „Bubi“ Smitu, načelniku štaba generala Ajzenhauera. Taj dokument, nazvan Odluka o vojnoj predaji, glasio je: „Mi potpisani, na osnovu ovlašćenja nemačke Vrhovne komande, bezuslovno se predajemo vrhovnom zapovedniku, savezničkim snagama i sovjetskoj vrhovnoj komandi, i to se odnosi na sve kopnene, mornaričke i vazduhoplovne jedinice koje su u ovom trenutku pod nemačkom kontrolom.“ Ispod linije predviđene za potpis jednostavno je napisao „Jodl“.

Rat u Evropi bio je završen. Zatvorenici u koncentracionim logorima, kao oni oslobođeni iz Buhenvalda, više

nisu bili u zatočeništvu, ali su se našli u nepoznatom i neskladnom okruženju. Saveznici, u iščekivanju ovog dana, napravili su organizaciju nazvanu Agencija Ujedinjenih nacija za pomoć i rehabilitaciju (UNRAA), koja je obezbedila smeštaj, hranu, odeću, lekove i osnovne potrepštine za raseljena lica. To je prevashodno bio američki poduhvat. U Nemačkoj, Italiji i Austriji ustanovljeni su logori za prihvatanje i smeštaj.

Velika većina Jevreja oslobođenih iz nacističkih logora potražila je pomoć od američke vojske i želela je da završi u logorima za raseljena lica u američkoj zoni. Ferenvald, borova šuma, smešten u šumama Bavarske, bio je najveći američki logor.

* * *

*Logor za raseljena lica Ferenvald
Američka zona
jun 1946.*

Vrata male drvene kuće u Ulici Florida naglo su se otvorila i jedan dvanaestogodišnjak bujne smeđe kose uleteo je u sobu. Mršav kao štap, ali pun energije, povikao je: „Tata, pogodi šta se dogodilo?“

Eli se nasmešio. „Šta je bilo, Isače?“

„Gospodin Abrams je danas došao u školu da nam predaje pisanje i tako to, i nakon časa je pitao da li Džo i ja možemo da mu pomognemo da sutra popodne dostavi svoje novine.“

„Logorske novine? Misliš *Bamidbar*?“

„Da, *Bamidbar*. Nadamo se da će nam platiti čokoladom, kao prošlog puta.“

Eli se nasmejao i potapšao ga je po glavi. „Čokolada. Moj poslovni čovek. Možeš da ideš s gospodinom Abramom, ali nemoj odmah da pojedеш svu čokoladu i vrati se kući čim završiš. Imaš domaći, znaš?“

Isak se nasmejao. „Znam, znam.“

„Kakva ti je nova učiteljica?“

„Dobra je, valjda. Kaže da je iz Izraela. Govori hebrejski i jidiš. I engleski, naravno. Lekcije su teške.“

„Pa, ti razumeš jidiš, zar ne?“

„Naravno, ali engleski i hebrejski ne toliko dobro. Ti jezici su mi nepoznati, ali gospođa Klajn kaže da dobro napredujem. Engleska slova su nalik poljskim, tako da mogu da ih pišem. Čak umem da nacrtam i neka hebrejska slova. Bolje od većine dece. Neka deca u mom razredu ne znaju da čitaju ili pišu. Nikad nisu išla u školu. Posebno ona koja su se krila.“

Eli je ponosno zagrlio sina. Preživio je toliko toga i držao se tako dobro. „U redu, odnesi novine gospodina Abramsa i dođi pravo kući. Ostaviću ti sendvič. Sutra uveče imam sastanak logorskog komiteta, tako da ću doći kasnije.“

„Ali ušuškaćeš me kad se vratiš kući bez obzira na to koliko je sati, zar ne?“

„Sigurno. Uvek to radim.“

* * *

Ferenvaldski logorski komitet sastao se u sali za sastanke na Ruzveltovom trgu. Na dnevnom redu ove večeri bili su

problemi s nedostatkom smeštaja. Sastancima su prisustvovali upravnici logora, predstavnik UNRAA i nekoliko zainteresovanih stanara. Uvek je bilo prilike da ljudi iznesu svoje primedbe i to je često bilo neprijatno. Ove noći, mada su vesti uglavnom bile uznemirujuće, jedno otkriće je uzdrimalo Elija.

Direktor logora Bernard Švarc, krupan čovek sa istoka Poljske, udario je čekićem da bi se prisutni utišali. „Dobro, smirite se svi. Večeras imamo ozbiljne teme na dnevnom redu. Hajde da pređemo na problem sa smeštajem. Hari?“

Jedan visok i vitak muškarac čupave sede kose ustao je držeći neke papire. Mahnuo je tim papirima pred nama. „Sad imamo pet hiljada i šeststo stanovnika, a čak i uz dodatne građevine koje smo preuredili, nedostaje nam dve hiljade kreveta. Svi znate da je ovo seoce izgrađeno za smeštaj radnika za fabriku I. G. Farbena, i brojalo je dve hiljade i petsto stanovnika. U nekim porodicama po petoro ljudi spava u jednoj sobi na krevetima na sprat. Očajnički nam je potrebno više smeštajnih kapaciteta.“

Predstavnik UNRAA je odmahnuo glavom. „Žao mi je, Hari, ali proširenje nam nije u planu. Ferensvald je trebalo da bude privremeno rešenje za smeštaj preživelih dok ne pronađu stalni smeštaj.“

Hari se nije dao. „Kažite Sjedinjenim Državama, Kanadi i Britaniji da izdaju vize, Martine, i nijedna osoba neće ostati u Ferensvaldu. U međuvremenu potreban nam je građevinski materijal. Naši ljudi ne mogu da spavaju jedni drugima na glavama; moramo da povećamo kapacitet. Znam da Eli Rozen ima iskustvo sa izgradnjom, ali UNRAA treba da obezbedi materijal.“

Predstavnik je ozbiljno odgovorio. „Preneću to svojim nadređenima, ali znam šta će mi reći; UNRAA nema sredstva da gradi gradove po Nemačkoj. I reći će mi da se populacija u logoru povećala znatno više nego što je predviđeno. I reći će mi da je došlo do nekontrolisanog rađanja.“

„Ma daj, Martine.“

„U pravu je“, rekao je neki glas u pozadini. „U bolnici se rađa od šest do devet beba mesečno. Trenutno u logoru ima dvesta trudnica. Naša populacija brzo raste. Moramo da obezbedimo smeštaj za njih.“

„To je neizbežno“, kazao je Bernard. „Naši ljudi su oslobođeni i samo žele da ponovo izgrade normalne živote. Pronalaze partnere, veze, brakove – sve te ljudske stvari koje su im bile uskraćivane u logorima. A normalni životi podrazumevaju decu. Svi treba da prihvatimo kako su deca ključna za obnovu našeg ličnog i kolektivnog identiteta. Saglasan sam s Harijem. Moramo da izgradimo više kuća.“

Martin je odmahnuo glavom. „Slušaj, ja sam samo predstavnik UNRAA. Ne određujem budžete ili politiku. Mogu da idem i preklinjem za to, ali ti kažem tužnu istinu: trenutno nema novca za stambenu izgradnju. Rešenje je da svi ljudi odu iz ovog logora na krajnja odredišta.“

Hari je frknuo. „Ne možeš da se useliš negde bez vize, Martine. Kaži Trumanu da nam izda više viza.“

Na drugoj strani prostorije jedan zdepast i krupan muškarac, četvrtaste vilice i raščupane crne kose, stajao je naslonjen na zid. Teško je disao kroz nos, a onda je

progovorio dubokim, promuklim glasom. „Čuo sam glasine, Bernarde. Loše glasine. Neko prodaje vize.“

„Prodaje?“

„Na crnoj berzi.“

„Ozbiljno, Danijele? Vize za koju zemlju? Prave ili falsifikovane?“

„Prema onom što sam čuo, to su prave američke vize. Za novac ili nakit taj čovek obezbeđuje prave američke vize. Plati mu koliko traži i možeš da staneš u red za useljenje.“

Ljudi su prigušeno komentarisali.

„Ko je taj čovek?“, pitao je odlučno Bernard.

Danijel je odmahnuo glavom. „Ne poznajem ga. Kažu da je visok, ima kratku crnu kosu i otmenu odeću. Predstavlja se kao Maks.“

Eli je razjapio usta. Boja mu je nestala s lica. „Nemoguće! On je mrtav.“

Danijel je odmahnuo glavom. „Tip o kojem pričam sigurno nije mrtav. Gospođa Helštajn ga poznaje. Ona mi je to ispričala.“

„Pa, to možda objašnjava stvari“, kazao je Bernard. „Ona je tračara i uvek širi lude glasine. To je verovatno glupost.“

„Ne bih rekao da je glupost, Bernarde“, rekao je neki drugi muškarac. „Čuo sam istu priču. Od Šmuela. Za pravu cenu, koja je prilično visoka, možeš dobiti američku vizu. Čak će ti pronaći i nekog da ti obezbedi garancije.“

Danijel je glasno huknuo. „Sve je to istina, Bernarde, i nije nimalo dobro. Varalice bude prezir. Bes. Ljudi, koji

čekaju u redu, ne žele da ih pretekne neka varalica. To bi moglo da ugrozi stabilnost ove zajednice.“

Eli je osetio kako mu krv ključa. „Šta ti je još gospođa Helštajn rekla o tom Maksu?“

Danijel je polako odmahnuo glavom. „Rekla je da je bahat. Ima dobre veze u Americi i radi samo pod svojim uslovima. Zašto kažeš da je to nemoguće ili da je taj čovek mrtav? Da li poznaješ tog Maksa?“

Eli je napucao usne i klimnuo glavom. „Možda. Znao sam takvog čoveka u Lublinu – visok, crnokos, otmen, bahat. I zvao se Maksimilijan. Ali nema šanse da je preživeo.“

„O kome to govoriš?“

„Maksimilijan Poleski, najpokvareniji lopov koji je hodao zemljom. Beskrupulozni profiter. Nedugo nakon okupacije Lublina zbližio se s nacistima. Uvek je bio spreman da im obezbedi bocu najboljeg konjaka ili plati račun u nekom skupom kafiću ili obezbedi nekom SS komandantu neku nevinu mladu devojkicu. Sedeo je u zasedi kao neki grabljivac, čekao da očajni ljudi dođu kod njega. Ako ti je bila potrebna hrana, on je mogao da je nabavi. Ako ti je bio potreban smeštaj, premeštaj iz geta A u geto B, neko skrovište, propusnica, Maksimilijan bi ti to vrlo rado obezbedio. Za određenu cenu. Bio je spreman za posao – ratni profiter.“

„Mogao je da radi sve to za vreme okupacije?“, pitao je Bernard.

„O, da. Imao je svoju kancelariju u nacističkom glavnom štabu. Ali na kraju je prevario pogrešne ljude. Bio sam siguran da su ga ubili.“

„Da li si video kad su ga nacisti ubili?“

„Nisam. Ali bio je na korak od smrti kad sam ga poslednji put video.“

„Onda možda i nije mrtav“, rekao je Danijel. „Ili možda ovaj Maks nije taj tvoj Maksimilijan.“

Eli je osetio kako mu se mišići napinju. „Ako je Maksimilijan živ, on i ja imamo neke nedovršene poslove. Odgovaraće mi zbog onog što je uradio mojoj porodici, i reći će mi ono što me zanima. Ako Maksimilijan nije mrtav, osvetiću mu se. To je moje svečano obećanje!“

Bernard je polako gladio bradu. „Ovo je vrlo uznemirujuće. Imali smo posla s crnoberzijancima koji prodaju meso i cigarete, ali ilegalna prodaja američkih viza! To nisam čuo. Obavestite me ako saznate nešto više o tom čoveku.“

* * *

Nakon završetka sastanka, dok su ljudi izlazili, doktor Vajsman je pozvao Bernarda, Elija i Danijela da mu se pridruže. „Molim vas, ovo što ću vam reći je strogo poverljivo. Ne želim da uznemiravam ljude, ali još dvoje je dobilo simptome.“

Eli i Danijel su bili zbunjeni. „Kakve simptome?“

Bernard je shvatio. Delovao je zabrinuto. „Jesi li siguran?“

Doktor je klimnuo glavom. „Stavili smo ih u karantin, ali sam prilično siguran.“

„O čemu to govorimo?“, pitao je Eli.

Doktor je uzdahnuo. „Tuberkuloza.“

Danijel se namrštitio. „Bela kuga.“

„Postoji li lek?“, pitao je Eli. „Imamo li lekove za to?“

Doktor je odmahnuo glavom. „Ne u Ferensvaldu, ne u Evropi. Trenutno se vrše ispitivanja novog leka u klinici *Mejo* u Americi, ali taj lek je i dalje eksperimentalan i nedostupan. Pacijentima prepisujemo sulfonamide, odmor i unošenje tečnosti. Neki se oporave sami, ali ne mnogo njih. Predlažem da obavestimo stanovnike o virusu nalik na grip i savetujemo im da temeljno peru ruke, izbegavaju osobe koje kašlju i kijaju i prijave takve osobe logorskoj bolnici.“

Bernard je trezvono progovorio: „U ovom trenutku, dok ne budemo sigurni, hajde da ne pominjemo reč *tuberkuloza*. Ovakve vesti mogu izazvati paniku.“

Dok je Eli išao kući, misli su mu se vratile ka Lublinu i Maksimilijanu Poleskom. I prvom septembru 1939, kad je svet planuo.

4.

Lublin

Lublin, Poljska

1. septembar 1939.

U praskozorje prvog septembra 1939. nemački bojni brod *Šlezvig-Holštajn* tiho je plovio Baltičkim morem južno prema Slobodnom Gradu Gdanjsku. U četiri i četrdeset pet ujutro, po srednjoevropskom vremenu, njegovi ogromni topovi otvorili su vatru na malu poljsku tvrđavu Vesterplate započinjući ono što će postati Drugi svetski rat. Istovremeno, dva nemačke divizije uz podršku 1.300 aviona *Luftvafea* prešle su zapadnu poljsku granicu. Milion nemačkih vojnika ušlo je u Poljsku iz Pruske na severu i Slovačke na jugu. Prve bombe pale su na Varšavu u šest ujutro. Poljsko ratno vazduhoplovstvo, potpuno nespremno za napad, zbrisano je s lica zemlje u roku od nekoliko sati.

U Lublinu, nedaleko od Grodzka kapije, na jednom rukom ispisanom znaku iznad ulaza u popločano dvorište pisalo je ROZEN I SINOVI, GRAĐEVINSKI MATERIJALI. Sunce je bilo toplo, nebo vedro, i prognoza je govorila da će ostati tako do kraja dana. Niko nije predvideo olujne oblake na zapadu. Eli je naporno radio u dvorištu spremajući jednu porudžbinu. Mada je bilo mnogo galame na radiju – pretnji, uveravanja, još pretnji Adolfa Hitlera – nije bilo razloga da Eli pomisli kako će ovaj dan biti neuobičajen, i zato je bio toliko uplašen kad je Jakob Rozen istrčao iz kancelarije vičući: „Eli, Eli, počeo je rat!“

Eli je spustio gomilu cigala na paletu, okrenuo se i obrisao čelo. Bio je visok metar i osamdeset pet i snažan, preplanuo i mišićav. Majica bez rukava bila je prašnjava i znojava od jutrošnjeg rada. „O čemu to govoriš?“, pitao je oca.

„Nemačka. Hitler. Objavili su rat Poljskoj. Čuo sam na radiju. Tenkovi i avioni su prešli naše granice! Bombarduju Gdanjsk.“

„Tata“, rekao je Eli. „Smiri se. Pogledaj nebo, šta vidiš?“

„Ništa, ali...“

„Upravo tako. Hitler želi da osvoji Gdanjsk. To nije tajna. To govori već mesecima. Kuka kako su Nemci u Istočnoj Pruskoj odsečeni od otadžbine. I zato će okupirati Gdanjsk i reći Britaniji i Francuskoj da ne želi ništa više i uspostaviće se primirje do nekog sledećeg puta.“

„Ne, sine, grešiš. Ovo nije Čehoslovačka; ovo nije Austrija. On nije samo umarširao; bombarduje Poljsku iz vazduha. Prema radijskim vestima, veliki broj vojnika i tenkova prelazi našu zapadnu granicu.“

„Onda ću slušati radio da vidim šta će se dalje dogoditi. Ali sad imam hrpu cigala i cementa koje moram da isporučim na jedno gradilište kraj Kapije.“

* * *

Sunce je zašlo kad se Eli vratio kući. Mada mu je dan bio fizički naporan, i mada su ga mučile političke vesti, uvek bi mu se popravilo raspoloženje kada bi ušao u kuću, ugledao svog sinčića kako mu trči u zagrljaj i svoju dragu ženu, Ester, s keceljom oko struka, kako izlazi iz kuhinje sa osmehom i zalogajem onog što sprema za večeru. Kada je krenuo da je zagrlji, podigla je prst, poljubila ga u obraz i rekla: „Možda bi trebalo da se istuširaš pre nego što me uhvatiš u svoj čuveni medveđi zagrljaj. Imaš pola stovarišta na košulji.“ Zakikotao se i krenuo ka kupatilu, ali se okrenuo i kazao: „Esi, da li si čula vesti?“

„O Nemcima?“, pitala je. „Ljudi na klinici su pričali samo o tome. Šta to znači za nas u Lublinu? Hoće li rat doći ovde? Treba li da se brinemo?“

Slegnuo je ramenima. „Znam da se moj otac brine. Uznemirio se kad je čuo vesti na radiju. Ali mislim da je to samo politički manevar da bi se izvršila aneksija poljskog koridora, slično onom što su Nemci uradili u Sudetima. Hitler će uzeti Gdanjsk uz pucnjavu iz topova, a svet će mu dati poljski koridor, i nastupiće mir. Baš kao u Austriji i Čehoslovačkoj.“

Ester se namrštila. „Eli, te zemlje su Nemci sad okupirali. Kod njih ne vlada mir.“

Eli je odmahnuo glavom. „Okupiraće Gdanjsk. To je sve što želi. Šta bi on radio s Poljskom?“

„Da li mu je potrebno milion vojnika da obezbedi jedan koridor? Na radiju su rekli da nemačke trupe prelaze sa severa na koridor, ali i s juga, kroz Silesiju i Slovačku. Da li mora da bombarduje Poljsku? To mi zvuči kao nešto više od politike.“

„Ma, jok. Sumnjam u to. Hitler je hvalisavac. Nema mnogo takta. Uradiće ono što je naumio, kao i uvek, a onda će prestati. U svakom slučaju, porodica Rozen ne može ništa uraditi povodom toga. Mogli bismo da večeramo.“

Nasmešila se. „Govedina i knedle.“

Esterin osmeh je nestao kad se Eli pojavio iz kupatila. Obukla je svoju bolničarsku uniformu. „Nemci su bombardovali Varšavu“, rekla je uplašenim glasom. „Čula sam to na radiju. Avioni nadleću Lođ. Ti gradovi nisu ni blizu poljskog koridora. Radio javlja da poljska vojska brani zapadni deo zemlje i zatražila je vojnu pomoć od Britanije i Francuske. Idem u bolnicu. Direktor nas je sve pozvao. Pravimo planove za trijažu za slučaj da rat dođe u Lublin.“

„Esi, ne možeš da odeš. Moraš noćas da ostaneš sa Isakom. Luj me je pozvao da mi kaže kako večeras imamo hitan sastanak u sinagogi. Sve gradske vođe biće tamo. Moram da idem.“

„Onda povedi Isaka sa sobom.“

„Ester, on ima šest godina.“

Ester je stavila ruke na kukove. „Ne mogu da ga vodim u bolnicu, a ne možemo da ga ostavimo ovde samog. Dakle, tatice, *moraš* da vodiš sina sa sobom.“

Isak i Eli su hodali držeći se za ruke do te petospratne, žučkaste građevine koja je bila najznačajnija u jevrejskoj četvrti. Lublinska Ješiva hahmej zauzimala je čitav stambeni blok, i bila je najvažniji svetski centar izučavanja *Tore*, imala je najveću zbirku biblijskih spisa. Kruna u obliku polumeseca tvorila je apeks nad ulazom sa osam stubova. Zlatna hebrejska slova bila su ispisana iznad vrata. Muškarci u vrsti već su počeli da ulaze u zgradu kad su Eli i Isak stigli.

„Zašto se zove Hahmej, tata?“

Eli je voleo Isakovu radoznalost. „To je ime za ješivu. Ješiva hahmej. Škola za mudrace.“

„Hoću li ja jednog dana ići u ovu ješivu?“

„Možda. Moraš da imaš najmanje četrnaest godina i, još važnije, da zapamtiš četiristo stranica *Talmuda*. Samo najbolji učenici iz čitavog sveta mogu da se upišu ovde. Nastavnici su veoma probirljivi.“

„Da li si ti išao ovde, tata?“

Eli se nasmejao. „Ne, sine. Tvoj tata nije bio dobar poznavalac svete knjige.“

„Ali si stvarno dobar zidar, zar ne?“

Eli je zagrlio sina. „Tako je – znaš to! Rozen i sinovi su izgradili ovu ješivu. Tvoj deda je postavio kamen temeljac pre petnaest godina, 1924. Izgradnja je trajala šest godina, a kad je završena 1930, tvom dedi su uručili nagradu. Predvorje su imenovali po njemu. Sad je to najvažnija zgrada u Lublinu, i zato se ovde sastajemo večeras.“

Aron Horovic je udario nogom o pod i počeo razgovor. „Okupili smo se ovde večeras u zao čas. Nacisti su

zaposeli našu zemlju. Znamo šta se dogodilo s našom jevrejskom braćom i sestrama kad su okupirali Beč i Prag. Ako dođu u Lublin, trebalo bi da očekujemo isto.“

„Arone, oni nisu okupirali Poljsku“, rekao je jedan muškarac. „Poslali su vojsku i bombardovali su nas, ali možda je to samo demonstracija sile da bi obezbedili Gdanjski koridor.“

„To je glupost“, viknuo je jedan muškarac iz zadnjih redova. „Bombarduju Varšavu, Lođ i Poznanj. Čuo sam to na radiju. Tenkovi se nalaze na dvesta kilometara od nas. Biće u Varšavi za nedelju dana. Kao i u Lublinu.“

Nekoliko ljudi je zagundalo u znak odobravanja.

„Rabine, šta da radimo?“

Rabin je podigao prst. „Putevi ka istoku i severu su i dalje otvoreni. Ne bih smatrao kukavičlukom ili glupošću ako povedete svoje porodice i odete. Litvanija, Letonija, Ukrajina. Pronađite mesto u nekoj udaljenoj zajednici.“

„A šta je s ruskom vojskom? Oni su Hitlerovi saveznici.“

„Istina, i verujemo da Rusi imaju određene planove s istočnom Poljskom, ali koliko znam, putevi ka baltičkim državama su još otvoreni. Za one koji odaberu da ostanu u Lublinu, domu naših predaka, moramo napraviti neki plan. Moramo održavati redovne sastanke ovde u ješivi. Ova zgrada biće naš izvor informacija. Ne znamo šta će se dogoditi u Lublinu i možda, akobogda, nacisti nikad ne dođu ovde, ali se moramo spremati za najgore.“

Ronald H. Balson
ELIJEVO
OBEĆANJE

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura i korektura
Agencija TEA BOOKS

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-353-5

Tiraž
1000 primeraka

Beograd, 2021.

Izdavač / Štampa / Plasman: **DERETA doo**, Vladimira Rolovića 94a,
11030 Beograd, tel./faks: 011.23.99.077; 23.99.078, **www.dereta.rs**

KNJIŽARA DERETA, Knez Mihailova 46, Beograd, tel.: 011.26.27.934, 30.33.503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.111(73)-31

БАЛСОН, Роналд Х., 1944–

Elijevo obećanje / Ronald H. Balson ; prevod sa engleskog
Danko Ješić. – 1. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2021
(Beograd : Dereta). – 472 str. ; 21 cm. – (Biblioteka In)

Prevod dela: Eli's promise. – Tiraž 1.000.

ISBN 978-86-6457-353-5

COBISS.SR-ID 31459593